

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРОВАНОСТІ МОЛОДІ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У СУЧАСНЕ СЕРЕДОВИЩЕTHE STUDY OF THE PROBLEM OF INTEGRATION
OF YOUTH WITH DISABILITIES IN A MODERN ENVIRONMENT

У статті представлено результати дослідження рівня інтегрованості молоді з інвалідністю у сучасне середовище. Автором розкрито фактори, які впливають на життєдіяльність молоді з особливими освітніми потребами. Визначено рівень інтегрованості молоді з інвалідністю у сучасне середовище. Автором сформульовано критерії та рівні інтегрованості молоді з інвалідністю в середовище. Результати дослідження засвідчили низький рівень інтегрованості молоді з особливими освітніми потребами у сучасне середовище.

Ключові слова: *молодь з інвалідністю, інтеграція, фактори впливу, критерії інтегрованості молоді, рівні інтегрованості.*

В статье представлены результаты исследования уровня интеграции молодежи с инвалидностью в современное общество. Автором раскрыты факторы, которые влияют на жизнедеятельность молодежи с особыми образовательными потребностями. Определен уровень интеграции молодежи с инвалидностью в современное общество. Автором сформулированы

критерии и уровни интеграции молодежи с инвалидностью в общество. Результаты исследования показали низкий уровень интеграции молодежи с особыми образовательными потребностями в современное общество.

Ключевые слова: *молодежь с инвалидностью, интеграция, факторы влияния, критерии интеграции молодежи, уровни интеграции.*

The article presents the results of research of level of integration of youth with disabilities in a modern environment. The author reveals the factors which affect the activity of young people with special educational needs. Defined the level of integration of youth with disabilities in a modern environment. The author formulates the criteria and levels of integration of youth with disabilities in the environment. The results of the study showed low level of integration of young people with special educational needs in a modern environment.

Key words: *youth with disabilities, integration, impact factors, criteria integration of youth, level of integration.*

УДК 37.013.42

Остряк Т.С.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Чернігівського національного
технологічного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

З кожним роком зростає чисельність студентів з особливими освітніми потребами у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) України. Але досі існують бар'єри, які ускладнюють процес адаптації та інтеграції молоді з особливостями здоров'я у студентське середовище. Якісна та швидка інтеграція студентів з особливими освітніми потребами у сучасне суспільство можлива завдяки їхньому становленню та розвитку в інститутах соціалізації, зокрема під час навчання у вищих навчальних закладах. У сучасних умовах доступність вищої освіти для молоді з особливими освітніми потребами є важливою соціальною і педагогічною проблемою. Українська молодь з порушеннями фізичного розвитку майже не має можливостей реалізувати своє право на рівний доступ до освіти, адже навчання людей з особливими освітніми потребами здійснюється у спеціальних навчально-виховних закладах або вдома. Соціальна ізоляція молоді з особливими освітніми потребами впливає на усі сфери її життя і унеможливує розвиток її здібностей і талантів.

Питання актуальності процесу інтеграції молоді з особливими освітніми потребами в навчально-освітнє середовище зумовлене наявністю низки таких суперечностей: між завданнями сучасної вищої освіти та неготовністю освітнього середовища у вищій школі (здорових студентів) до толерантного сприйняття одногрупників з порушеннями розвитку (через негативні стереотипи,

установки тощо); між прагненням залучення студентів з особливими освітніми потребами до спільної діяльності і комунікативної взаємодії з іншими людьми та психологічними бар'єрами на шляху до повноцінного включення у освітнє середовище ВНЗ; між необхідністю спеціальної кваліфікованої підготовки викладачів та кураторів академічних груп до роботи зі студентами з особливими освітніми потребами та необхідністю належного методичного супроводу їхньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему інтеграції осіб з порушеннями розвитку в освітнє середовище, зокрема у закладах вищої освіти, досліджували вітчизняні (О. Безпалько, В. Ільїн, А. Колупаєва, Є. Мартинов, О. Молчан, Т. Самсонов, Н. Софій, Є. Тарасенко, О. Полякова, М. Чайковський та інші), а також зарубіжні науковці (Ф. Амстронг, Б. Барбер, Г. Беккер, Ф. Бескет, П. Бурдье, Дж. Девіс та інші).

І. Зверєва, Ю. Богінська, Н. Голово, О. Купрєва, І. Лошакова, Н. Мірошніченко, С. Омельченко, О. Столяренко, В. Синьова ґрунтовно проаналізували різні аспекти інтеграції осіб з обмеженими функціональними можливостями в освітнє середовище вищої школи, соціальний та психолого-педагогічний супровід, а також допомогу таким особам у процесі здобуття освіти. Особливості взаємовідносин між різними категоріями студентів (здоровими та студентами з обмеженими функціональними можливостями) вивчали Т. Добровольська, Т. Комар, Н. Мірошніченко, Н. Шабаліна та інші.

Соціальні, педагогічні та психологічні умови інтегрування молоді з інвалідністю у освітнє середовище, дослідження різних форм інтегрованого навчання, аналіз співвідношення корекційної й освітньої систем здійснили В. Вельгус, В. Виноградов, Л. Волкова, Л. Носкова.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак у працях названих вчених недостатньо розкрито проблему інтеграції студентів з порушеннями фізичного розвитку у освітнє середовище вищого навчального закладу.

Мета статті – розкрити фактори, які впливають на життєдіяльність молоді з особливими освітніми потребами, та визначити рівень їх інтегрованості у сучасне середовище.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури дає нам можливість розуміти *інтеграцію* як процес надання людині з особливими освітніми потребами прав і можливостей брати участь у всіх видах соціального життя разом з іншими членами суспільства [1; 2]. Тому наше дослідження спрямоване на вивчення сфер життя молоді з особливими освітніми потребами та відповідних факторів, які впливають на сфери їхнього життя. Вивчення реального становища молоді з особливими освітніми потребами та факторів впливу дозволить визначити рівень їхньої інтегрованості в сучасному середовищі.

З метою дослідження рівня інтегрованості молоді, яка має особливі освітні потреби, зокрема порушення фізичного розвитку, в сучасне середовище було проведено дослідження на базі вищого навчального закладу та громадської організації.

Респондентами нашого дослідження були дві категорії молоді, які мають порушення фізичного розвитку.

До першої категорії належала молодь з порушеннями фізичного розвитку, яка пересувається за допомогою крісла-візка та не займається навчальною діяльністю у вищому навчальному закладі.

До другої категорії належала молодь з порушеннями різних нозологій, але не використовувала для пересування допоміжні засоби та займалася навчальною діяльністю у вищому навчальному закладі.

Для здійснення дослідження нами була розроблена комплексна анкета для молоді з порушеннями розвитку. Анкета містила запитання, які дозволили дослідити вплив економічних, політичних, соціально-культурних, соціально-психологічних факторів на молодь з особливими освітніми потребами, виявити рівень інтегрованості молоді, а також окреслити проблемні зони у різних сферах життєдіяльності молоді.

Анкетування проводилося членами ГО «Центр медико-соціальної і фізичної реабілітації інвалідів з вадами фізичного розвитку «Інтеграція» м. Чернігова. Було опитано 35 осіб віком від 20 до 35 років, які не займаються навчальною діяль-

ністю, з метою вивчення основних бар'єрів у процесі їхньої інтеграції у соціальне середовище та факторів впливу на процес інтеграції.

Водночас здійснювалося дослідження означеної проблеми серед студентської молоді з порушеннями різних нозологій, яка навчається у Чернігівському національному технологічному університеті, з метою вивчення труднощів, які виникають у процесі інтеграції в освітньому середовищі, факторів впливу на процес інтеграції та рівня інтегрованості. У дослідженні взяли участь 40 студентів.

Загалом дослідженням було охоплено 75 осіб з функціональними порушеннями.

Анкета включала кілька блоків.

I блок – «Економічна сфера життєдіяльності».

Питання цього блоку спрямовані на вивчення рівня задоволеності молоді з порушеннями здоров'я своїм матеріальним становищем. Визначалося, наскільки молодь обізнана щодо можливостей у здобуванні освіти, у підвищенні кваліфікації, щодо умов працевлаштування та робочих місць.

II блок – «Політична сфера життєдіяльності». Питання цього блоку були спрямовані на вивчення рівня політичної активності молоді з особливими освітніми потребами та приналежності до тієї чи іншої політичної партії.

III блок – «Соціально-культурна сфера життєдіяльності». У цьому блоці нами вивчалася сфера дозвілля молоді з особливими освітніми потребами, її участь у культурних заходах, колективах творчої самодіяльності; частота відвідування закладів культури та відпочинку, участь у соціально-культурних ініціативах.

IV блок – «Соціально-психологічна сфера життєдіяльності». У цьому блоці нами досліджувалися цінності молоді (ставлення до створення власної сім'ї, розширення кола соціальних зв'язків, задоволеність або незадоволеність своїм соціальним оточенням та зв'язками). Визначався сімейний стан, поінформованість про можливі шляхи розширення соціальних зв'язків, а також знання щодо планування та створення сім'ї в умовах інвалідності.

На основі визначених умовно блоків дослідження нами було визначено чотири групи головних факторів, які можуть позитивно і негативно впливати на процес інтеграції молоді з особливими освітніми потребами: економічні, політичні, соціально-культурні, соціально-психологічні (сприйняття у суспільстві).

Під час нашого дослідження економічної сфери життєдіяльності молоді з порушеннями здоров'я 70% молоді як I так і II групи вказали на економію ними на одязі, продуктах харчування, сфері дозвілля. Молодь, яка не навчається, визначила ще економію на процесі здобуття вищої освіти. Скорочення витрат молоді та економія є неприпустимою тенденцією, що слугує негативним факто-

ром у процесі інтегрування молоді. 87,5% респондентів відчували труднощі у реалізації можливості працевлаштування. На жаль, роботодавці не забезпечують належними обладнаними робочими місцями молодь з порушенням здоров'я, що негативно впливає на емоційний стан та рівень самооцінки молоді. Слід зазначити, що економічна сфера життя молоді цієї категорії не має достатнього позитивного впливу на процес інтеграції.

Дослідження політичної сфери життєдіяльності молоді з особливими потребами дозволило нам дійти таких висновків. 85% молоді, яка використовує для пересування крісло-візок, є аполітичною. Така тенденція пояснюється тим, що порушення здоров'я не дозволяють приймати участь у політичних об'єднаннях. Лише 6% молоді, яка пересувається за допомогою крісла-візка, представляє інтереси цієї категорії молоді в органах місцевої влади. Це пояснюється фактичною відсутністю політичних сил у суспільстві, які б представляли інтереси виключно такої молоді. Однак усі опитані респонденти зазначили свою активність під час виборчого процесу міста, країни.

Дослідження соціально-психологічної сфери молоді з порушеннями здоров'я засвідчило, що серед чоловіків 37,5% частково незадоволені рівнем самореалізації. Серед жінок – 67,5% відзначили часткову незадоволеність рівнем своєї самореалізації у житті. Переважно це пов'язано з реалізацією ролі матері та батька. Що стосується рівня задоволеності своєю професійною діяльністю, то серед опитаних жінок 46,5% визначили задоволеність, а серед чоловіків лише 25% незадоволені професійною діяльністю. Що стосується соціального статусу, то яскрава відмінність спостерігається у відповідях молоді з порушеннями фізичного розвитку. Це пов'язано з відсутністю безбар'єрного середовища та відчуттям дискримінаційного ставлення до цієї категорії з боку суспільства. 95% опитаних не мають можливості відвідувати культурні заходи, спілкуватися з друзями у кафе, позбавлені змістовного дозвілля. Така ситуація негативно впливає на процес інтеграції, на соціально-психологічну сферу життя та стає однією з головних перешкод на шляху інтеграції молоді з особливими освітніми потребами.

87,5% опитаних респондентів відчують відсутність розуміння їх проблем з боку суспільства. Такий факт молодь пояснила тим, що, на жаль, для них не створюються умови для успішного інтеграційного процесу. Також аналіз анкетування засвідчив, що з огляду на означені проблеми у молоді проявляється схильність до негативних звичок (паління, вживання алкогольних напоїв).

Отже, проведене дослідження дозволило нам визначити тенденції, які негативно впливають на процес інтегрування молоді з порушеннями здоров'я. Серед них такі: відсутність архітектурної

доступності до об'єктів інфраструктури, відсутність спілкування, труднощі у працевлаштуванні, а також неналежне та неусвідомлене ставлення суспільства до категорії людей з особливими потребами.

Проведене дослідження також дозволило виявити серед респондентів три групи, які можна віднести до різних рівнів процесу інтеграції: низького, середнього, високого.

До низького рівня належать респонденти, які мають низький рівень задоволеності своїм матеріальним станом. Молодь не обізнана у можливостях здобуття вищої освіти, не володіє належною інформацією щодо професійної переорієнтації та підвищення кваліфікації, а також наявністю належних робочих місць. Молодь з порушеннями фізичного розвитку є політично не активною та не представляє інтереси в органах місцевого самоврядування. Спостерігається відсутність доступності інституцій культурної та дозвілєвої сфери для людей з особливими потребами, пасивна участь у громадському та культурному житті, відсутність змістовного дозвілля, невизначена життєва позиція, відсутність можливостей розширювати свої соціальні зв'язки та виконувати соціальні ролі у суспільстві, користуватися послугами Центрів соціально-психологічної реабілітації, культурних закладів, незадоволеність самореалізацією, відсутність соціальної підтримки з боку суспільства у розумінні та усвідомленні проблеми інтеграції молоді, яка має порушення здоров'я.

Середній рівень інтегрованості має молодь, яка не повністю задоволена своїм матеріальним станом. Молодь частково обізнана у можливостях здобуття вищої освіти та реалізації цих можливостей, володіє частковою інформацією щодо професійної переорієнтації та підвищення кваліфікації, а також наявністю належних робочих місць. Молодь з порушеннями фізичного розвитку не завжди є політично активною та не завжди представляє інтереси в органах місцевого самоврядування. Відзначається часткова доступність інституцій культурної та дозвілєвої сфери для людей з особливими потребами, періодична участь у громадському та культурному житті. Не завжди проявляється активна життєва позиція. Не завжди спостерігається розуміння та усвідомлення у суспільстві проблеми інтеграції молоді з особливими потребами.

Високий рівень характеризується задоволеністю молоді з порушеннями здоров'я своїм матеріальним станом, молодь добре обізнана у можливостях здобуття вищої освіти, їх реалізації, володіє інформацією щодо професійної переорієнтації та підвищення кваліфікації, а також інформацією про наявність належних робочих місць. Молодь з порушеннями здоров'я є політично активною та представляє інтереси в органах місцевого самоврядування. Спостерігається доступність інституцій культурної та дозвілєвої сфери для людей з особливими

потребами. Активна участь у громадському та культурному житті, змістовне дозвілля, активна життєва позиція полягають у можливостях людини розширювати свої соціальні зв'язки та виконувати соціальні ролі у суспільстві, користуватися послугами Центрів соціально-психологічної реабілітації, культурних закладів. Існує відчуття самореалізації, отримання підтримки з боку суспільства, розуміння та усвідомлення у суспільстві проблеми інтеграції молоді з особливими потребами.

Таблиця 1

Рівні інтегрованості молоді з особливими освітніми потребами, яка не використовує для пересування допоміжні засоби та займається навчальною діяльністю у вищому навчальному закладі

Рівень	Кількість (40 осіб)	Відсоток
низький	26	65%
середній	11	27,5%
високий	3	7,5%

Таблиця 2

Рівні інтегрованості молоді з особливими потребами, яка пересувається за допомогою крісла-візка та не займається навчальною діяльністю у вищому навчальному закладі

Рівень	Кількість (35 осіб)	Відсоток
низький	23	65,7%
середній	10	28,6%
високий	2	5,7%

Аналіз результатів дослідження засвідчив низький рівень інтегрованості як у молоді, яка використовує крісло-візок для пересування (65,7%), так і у молоді, яка не використовує для пересування допоміжні засоби та займається навчальною діяльністю у вищому навчальному закладі (табл. 1, 2).

Висновки. Отже, аналіз результатів дослідження дозволяє констатувати вплив таких факторів на процес інтеграції молоді з особливими освітніми потребами в сучасне середовище, як економічний, політичний, соціально-культурний, соціально-психологічний та фактор сприйняття у суспільстві. Серед виділених нами факторів процесу інтеграції молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище для двох груп респондентів найбільший негативний вплив здійснюється фактором сприйняття у суспільстві цієї категорії населення та економічним фактором.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Байда Л., Красюкова-Енс О., Буров С. Інвалідність та суспільство: навчальний посібник (серія навчальних матеріалів українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні») / заг. ред.: Л. Байда, О. Красюкова-Енс. К., 2011. 188 с.
2. Клопота Є.А., Бондаренко В. Г., Клопота О.А. Інтеграція молоді з обмеженими фізичними можливостями в суспільство: громадсько-правові, соціально-психологічні та інформаційно-технологічні аспекти: методичний посібник. Запоріжжя, 2008. 114 с.